

Sociale bewegingen, acties en schaal

ESSAY Federica Bono

Stedelijke bewegingen gaan op zoek naar strategieën om hun acties meer draagkracht te geven. In Birmingham en Antwerpen gaan groeperingen op een verschillende manier om met de ruimte die van bovenaf wordt geconstrueerd.

Tussen 2001 en 2011, berichtten verscheidene kranten in Birmingham (Verenigd Koninkrijk) over ontwikkelaars die in de noordelijke stadsrand traditionele, alleenstaande villa's afbraken. De grond werd vervolgens als 'brownfield' site geklasseerd waarop de ontwikkelaar toelating kreeg om appartementen te bouwen. Dit fenomeen van 'land grabbing' veroorzaakte veel protest bij de bewoners die zoveel mogelijk groen wilden behouden. De bewoners in Sutton Coldfield, een parlementair kiesdistrict in het noorden van Birmingham, reageerden op 'land grabbing' door zich te organiseren in de 'Sutton Residents Groups Against Re-development and Demolition'. Op die manier konden ze het protest beter coördineren.

De strijd tussen de ontwikkelaars en de bewoners is een mooi voorbeeld van een conflict dat onvermijdelijk volgt uit het samenkomen van tegengestelde belangen in een stad. De overheid speelt een belangrijke rol in het mediëren van deze strijd, door processen van herschaling. Vanaf de jaren zeventig hebben overheden de macht zowel naar hogere als naar lagere schalen overgeheveld. Binnen de steden werden nieuwe scalaire configuraties gevormd die mede de electorale geografie bepalen. Zo heeft de stad Antwerpen bijvoorbeeld een stedelijke kieskring, daar waar Birmingham verschillende kieskringen creëerde binnen de stadsgrenzen. Deze configuraties resulteerden in een bepaalde politieke en electorale geografie. Deze processen van herschaling zijn echter niet neutraal. Niet iedereen bezit namelijk evenveel macht om een schaal actief te gaan construeren en herconstrueren. Dit heeft onvermijdelijk gevolgen voor de manier waarop conflicten worden uitgespeeld binnen de scalaire configuraties die in de stedelijke ruimte bestaan.

Deze bijdrage tracht na te gaan op welke manier de verschillende politieke geografie in Antwerpen en Birmingham invloed heeft op de organisa-

tie en strategieën van stedelijke sociale bewegingen. Om de invloed van de electorale geografie op stedelijke bewegingen na te gaan is in dit onderzoek op basis van krantenartikels tussen 2001 en 2011 een databank opgesteld met acties en sociale bewegingen in Antwerpen en Birmingham. Deze artikels zijn gecodeerd volgens type, plaats, datum, schaal en doel van de actie, alsook plaats en schaal van de beweging.

Coalities tussen bewegingen

In 2005 verenigden zes organisaties die actief waren in de wijk rond het Central Station in Antwerpen zich in 'De Ploeg'. De Ploeg kon zo het protest tegen de geplande ontwikkelingen van het Kievitplein beter coördineren en efficiënter organiseren. Ook 'Verenig De Krachten' bracht verschillende groeperingen samen rond de gezamenlijke strijd voor een sociale en groene toekomst van het Militair Hospitaal, dat tien jaar lang leeg stond. De resultaten van het onderzoek tonen hoe verschillende organisaties in Antwerpen erin slagen coalities aan te gaan met andere bewegingen. Op die manier vergroten kleine bewegingen hun schaal van organisatie en wordt de mobilisatiebasis vergroot. Bovendien zijn er in Antwerpen verschillende actiegroepen die het voor elkaar krijgen zich als één blok op te stellen tegen bepaalde plannen van het stadsbestuur. Denk bijvoorbeeld aan de actiegroepen 'stRaten-generaal' en 'Ademloos', die er beiden in slagen burgers van over de hele stad op een duurzame manier te verenigen tegen de plannen om de Ring rond Antwerpen te sluiten door een brug.

Terwijl het fenomeen van coalities tussen bewegingen of zelfs echt stedelijke bewegingen in Antwerpen vaak voorkwam, werd in de tien jaar tussen 2001 en 2011 slechts eenmaal een echte coalitie tussen verschillende bewegingen in Birmingham aangetroffen. In 2008 verenigden bewonersorganisaties uit de groene middenklasse buurten ten zuiden van het stadscentrum zich tegen de plannen voor een renovatie van het Cricket Stadion in Edgbaston. Ondanks de protesten werd de toestemming gegeven en het stadion is ondertussen af, met alle hinderlijke gevolgen voor de buurtbewoners van dien. De krantenartikels in Birmingham maakten vooral

Figuur 1. Schaal van de acties in Antwerpen en Birmingham. Bron: Federica Bono

melding van een groot aantal kleine bewegingen. Het gaat dan dikwijls om buurtforums of buurtassociaties die binnen de buurtgrenzen blijven, die mobiliseren tegen bijvoorbeeld stijgend verkeer of tegen nieuwe bouwprojecten, waarvoor groen moet wijken.

De verklaring voor het lagere aantal coalities tussen organisaties in Birmingham kan worden gevonden in de grotere competitie tussen de verschillende bewegingen. De 75 buurtforums die vandaag bestaan, zijn gegroepeerd in een koepelorgaan, de 'Associatie van Buurtfora', dat door de stad wordt gefinancierd. Op die manier komen buurtfora in competitie met elkaar te staan voor financiering. Dit van bovenaf gecontroleerd systeem van bewonersparticipatie stimuleert ook andere lokale groepen expliciet om via het buurtforum te opereren, wat de dominantie van deze instituties in de buurt versterkt en de ruimte voor onafhankelijke groepen beperkt.

Scalaire fragmentatie

Er bestaat in Birmingham nog een tweede competitiestrijd, namelijk die tussen de belangen van de verschillende 'wards' in de gemeenteraad. Een 'ward' is de kleinste electorale eenheid in Engeland. Birmingham telt veertig 'wards' die in het totaal 120 gemeenteraadsleden leveren, welke dan een leider van de gemeenteraad en het schepencollege aanwijzen. Deze raadsleden verdedigen in de gemeenteraad dus de belangen van de 'ward' waar ze verkozen zijn. Dit is anders in Antwerpen, waar de verkozen raadsleden de volledige stad vertegenwoordigen. Zij worden verkozen van een stedelijke kieslijst. Ook de burgemeester wordt rechtstreeks van diezelfde lijst door de burgers verkozen. We kunnen zeggen dat de electorale organisatie in Birmingham dus veel gefragmenteerder is dan in Antwerpen. Dit heeft gevolgen voor de schaal waarin bepaalde belangen worden gelokaliseerd, wat door Cox de 'schaal van afhankelijkheid' wordt genoemd. Dit wordt ook gereflecteerd in de schaal van de stedelijke bewegingen.

Scalaire fragmentatie zorgt ervoor dat stedelijke strijd wordt gereduceerd tot een strijd tussen buurten in de stad

Zowel in Antwerpen als in Birmingham zien we dat de meerderheid van de groeperingen zich op een kleine schaal organiseert. Echter, in Birmingham worden de belangen van sociale bewegingen grotendeels gelokaliseerd in de 'wards' en ook de schaal van de bewegingen valt meestal samen met de 'ward' of een straat. Bovendien zijn de burgers institutioneel georganiseerd in buurtforums. Dit is een goed voorbeeld van hoe scalaire fragmentatie ervoor kan zorgen dat stedelijke strijd wordt gereduceerd tot een strijd tussen buurten in de stad. Ook in Antwerpen valt de schaal van afhankelijkheid samen met de buurt of een straat, maar dan op een meer organische manier, in die zin dat deze organisatieschaal niet samenvalt met een electoraal niveau en dus op een veel spontanere manier gebeurt. Bovendien kunnen Antwerpenaren zich door de lagere scalaire fragmentatie beter tot de stad verhouden, waardoor het gemakkelijker wordt voor stedelijke bewegingen om op een stedelijke schaal te mobiliseren. Dat de identiteit tot een bepaald geografisch gebied een grote rol kan spelen bij de mobilisatie van sociale bewegingen, bewijst ook de actiegroep 'Sutton Residents Groups Against Redevelopment and Demolition'. Sutton Coldfield werd pas in 1974 bij Birmingham gevoegd en het identiteitsgevoel is bij de bewoners nog steeds zo groot dat binnen dit gebied actiegroepen over de grenzen van de 'ward' heen worden opgericht.

Het nieuwe cricketstadium in Edgbaston, Birmingham. Foto: Federica Bono

Verspringen van schaal

Naast de grotere scalaire fragmentatie vinden we in Birmingham ook een discrepantie tussen het niveau waar burgers inspraak hebben en het niveau waar beslissingen worden genomen. De lokale raadsleden en burgers zetelen samen in 'ward' comités, waar burgers mee kunnen discussiëren over lokale problemen. Door het organiseren van bewonersparticipatie in 'ward' comités en buurtfora kunnen buurtbewoners zich echter niet rechtstreeks tot de gemeenteraad richten wat maakt dat het participatieniveau als het ware gevangen zit in de schaal van de 'ward'. De mogelijkheid om bepaalde ruimtelijke grenzen die van bovenaf worden opgelegd te overwinnen noemt Smith 'scale jumping' (van schaal verspringen). Niet iedereen kan dit echter zomaar doen, er is met andere woorden een bepaald soort macht nodig om van schaal te springen. Een manier om na te gaan of bewegingen in Birmingham erin slagen om van schaal te springen, is door de schaal van afhankelijkheid te vergelijken met de schaal waar de acties plaatsvinden. Dit wordt door Cox de 'schaal van engagement' genoemd.

De resultaten van het onderzoek van de krantenartikelen tonen dat er in Antwerpen niet alleen meer acties op stedelijke schaal worden georganiseerd, maar deze stedelijke acties gaan ook uit van verschillende groeperingen die meer zijn verspreid over de stad. Het kleine aantal stedelijke acties gaat in Birmingham uit van groepen die in een beperkt aantal 'wards' zijn gelokaliseerd. De bewonersgroepen die hun actie effectief verplaatsen over de grenzen van hun buurt, door bijvoorbeeld te betogen aan het stadhuis, kwamen vooral uit de meer welgestelde 'wards'. Dit toont aan dat meer verschillende groepen in Antwerpen erin slagen van schaal te verspringen met hun actie. Over het algemeen valt de schaal van de acties in Birmingham voornamelijk samen met de schaal van afhankelijkheid, namelijk de 'ward'. De resultaten tonen dus dat de hogere scalaire fragmentatie in Birmingham de mogelijkheid voor de groepen om van schaal te 'springen' belemmert.

Zichtbaarheid vergroten

In de Kroonstraat in Antwerpen verscheen in 2011 plots voor alle ramen het bordje 'Te Koop'. Op deze manier wilden de bewoners protesteren tegen het nieuwe circulatieplan in hun buurt. Deze kleinschalige, maar ludieke actie kreeg ook de aandacht van de pers. Dit toont dat bewegingen niet noodzakelijk de schaal van engagement hoeven te vergroten om van schaal te verspringen. Door creatief en origineel te zijn in de acties wordt de zichtbaarheid vergroot.

Symbolische acties vergroten de kans op persaandacht en dat vergroot dan indirect de schaal van engagement. Daar waar de strategieën om van schaal te verspringen en de zichtbaarheid te vergroten zich in Birmingham beperkten tot petitie of demonstraties aan het stadhuis, werden in Antwerpen naast deze strategieën ook nog meer campagnes gevoerd, symbolische acties opgezet of informatievergaderingen georganiseerd. Ook radicalere bewegingen, zoals krakers die actie voeren voor betaalbare woningen, waren in Antwerpen meer aanwezig. De verklaring hiervoor ligt in de kanalisatie van protest in officiële instanties in Birmingham. Dit maakt dat er minder ruimte voor creativiteit of alternatieve bewegingen overblijft.

Door creatief en origineel te zijn in de acties wordt de zichtbaarheid vergroot

Besluit

Verschuivende tegengestelde belangen waren zowel in Birmingham en Antwerpen het voorwerp van strijd tussen 2001 en 2011. Toch is er een groot verschil tussen beide steden wat betreft de mogelijkheid voor een sterke stedelijke beweging. Door de grotere scalaire fragmentatie in Birmingham, is ook de stedelijke identiteit gefragmenteerder. We zagen inderdaad dat in Antwerpen meer bewegingen zich op een stedelijke schaal kunnen organiseren dan in Birmingham. In Antwerpen werden meer grensoverschrijdende acties georganiseerd door bijvoorbeeld coalities aan te gaan met andere bewegingen. We zagen hier ook meer acties op stedelijke schaal, waardoor de bewegingen in Antwerpen er beter in slagen om met hun protest te verspringen naar de schaal van het stadsniveau, dus de schaal waar de beslissingen worden genomen. Niet alleen organiseren groepen zich dus lokaler in Birmingham, ze ageren ook lokaler. Zowel de bewegingen als de acties zijn dus gefragmenteerder in Birmingham dan in Antwerpen, wat een duidelijke reflectie is van de politieke geografie. Door de scalaire fragmentatie en de grotere competitie tussen bewegingen, is de ruimte beperkt voor een sterke beweging op stedelijke schaal in Birmingham. Bovendien zorgt het institutionaliseren van sociale bewegingen ervoor dat er minder ruimte is voor alternatieve of radicale bewegingen. De scalaire fragmentatie in Birmingham kan bijna worden gezien als een strategie om lokaal protest tegen te gaan of te overwinnen.

Federica Bono (federica.bono@ees.kuleuven.be) is doctoraatsstudente aan de KU Leuven. Ook is zij redacteur van AGORA. Dit artikel is gebaseerd op de resultaten van onderzoek uitgevoerd in het kader van haar masterscriptie.

Literatuurselectie

- Cox, K. (1998) Spaces of dependence, spaces of engagement and the politics of scale, or: looking for local politics. *Political Geography* 17 (1): 1-23.
- Lefebvre, H. (1968) *Le droit à la ville*. Parijs: Anthropos.
- Mayer, M. (2007) Contesting the Neoliberalisation of Urban Governance. In: H. Leitner, J. Peck and E. Sheppard (Eds.) *Contesting Neoliberalism: Urban Frontiers*. New York: The Guilford Press.
- Smith, N. (1993) Homeless/global: Scaling places. In: J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson and L. Tickner (Eds.) *Mapping the Futures: local cultures, global change*. New York: Routledge.
- Uitermark, J. (2002) Re-scaling, 'scale fragmentation' and the regulation of antagonistic relationships. *Progress in Human Geography* 26 (6) : 743-765.